

Boekbespreking

L. Vygotkij

Cultuur en ontwikkeling

(Samenstelling, inleiding, vertaling en annotatie door R. van der Veer) Boom, Amsterdam/Meppel 1996

237 pagina's (incl. noten, literatuur, register). f 44,50, ISBN 90 5352 272 7

Een recensie van een vertalingbundel met enkele teksten van Vygotkij stelt de recensent voor een apart probleem. Richt hij zich op een kritische bespreking van de geselecteerde teksten van de oorspronkelijke auteur (Vygotkij in dit geval), of richt hij zich op wat de samensteller/vertaler (Van der Veer in dit geval) daarmee gedaan heeft? Beide natuurlijk, is wellicht de eerste reactie, maar omdat het hier om wat oudere teksten gaat (geschreven in de jaren twintig en dertig) ligt dat hier toch iets ingewikkelder. Het werk van Vygotkij is inmiddels al door velen doorgelicht en op zijn merites, beperkingen en tekortkomingen geëvalueerd (men zie onder andere Wertsch, 1987; Van der Veer & Valsiner, 1990). Het zou niet veel zin hebben die commentaren hier over te gaan doen.

Vygotkij's werk moet gezien worden in de context van de turbulente jaren twintig en dertig in de toenmalige Sovjet-Unie, in relatie tot het intellectuele klimaat van die tijd, de inzichten die toen bediscussieerd werden en – niet te vergeten – de relatief korte loopbaan van Vygotkij. Vygotkij's werk draagt overduidelijk de sporen van die omstandigheden waaronder het ontstaan is.

Het bijzonder aan dit boek is nu dat de samensteller – een Vygotkij specialist bij uitstek – door een zeer minutieus notenapparaat zelf al kritisch commentaar geeft op de teksten van Vygotkij, waardoor onduidelijkheden en soms ook onjuistheden aan het licht komen. De recensie van de zes gekozen teksten van Vygotkij zelf is dus eigenlijk door de samensteller zelf van deze bundel al geschreven. Dit alleen al maakt het boek bijzonder de moeite waard.

Het boek begint met een kort 'Ten geleide', geschreven door de dochter van Vygotkij (Gita Vygodskaja), inmiddels een bejaarde dame maar nog steeds een geziene gast op

vele conferenties. In een beknopte, maar heldere inleiding geeft Van der Veer zelf vervolgens een uiteenzetting over het leven, het werk en de denkwereld van Vygotkij. Daarbij gaat hij ook in op de betekenis van Vygotkij's werk in het licht van huidige discussies over onderwijs en opvoeding. Ten slotte wordt ook kort een legitimering van de tekstkeuze gegeven.

Het moet niet eenvoudig geweest zijn om uit het omvangrijke oeuvre van Vygotkij zes teksten te kiezen die niet te lang zijn, de veelzijdigheid van Vygotkij's werk illustreren en bovendien ook nog actualiteitswaarde hebben. Het mag gezegd worden dat de samensteller uitstekend geslaagd is in die keuze, hoewel de hier gepresenteerde selectie ook geen compleet beeld geeft van Vygotkij's rijke oeuvre (we missen bijvoorbeeld essays over de emoties, persoonlijkheid, defectologie).

In het eerste hoofdstuk (*Het bewustzijn als probleem voor de gedragspsychologie*) laat Vygotkij zien dat functionaliteit een belangrijke factor is in het ontstaan van het menselijk bewustzijn. Hij maakt duidelijk dat daarin zowel sociale en cultuurhistorische krachten een rol spelen, als neurofysiologische. Vygotkij's betoog laat zien dat voor hem een verklaring van de menselijke ontwikkeling altijd recht moet doen aan de culturele en de biologische dimensie. In het laatste hoofdstuk van het boek (*Hersenen en gedrag*, hoofdstuk 6) werkt hij zijn positie nog verder uit. Door de moderne technologische mogelijkheden is de kennis van de neurologische systemen de laatste decennia weliswaar sterk gegroeid en is er grote vooruitgang geboekt ten opzichte van wat Vygotkij wist. Toch is zijn positie in het debat over bewustzijn, hersenen en menselijke activiteit geenszins verouderd. Zijn probleem van de verklaring voor de samenhang tussen hersenen en bewustzijn is immers nog steeds niet opgelost. Echter, Vygotkij zocht naar een holistische oplossing waarin de functionaliteit van bewustzijn en hersenen ten opzichte van de menselijk activiteit bewaard blijft. Hij verzette zich tegen een atomistische benadering die dit probleem probeert op te lossen door het verknippen in allerlei deelprocessen en mechanismen en de aparte bestudering daarvan. Het belang van deze holistische benade-

ring (waarin het geheel de betekenis van de delen bepaalt) is voor Vygotskij een centraal methodologisch principe dat hij op meerdere van zijn onderzoeksterreinen probeert toe te passen. In feite zijn alle in dit boek opgenomen hoofdstukken voorbeelden van deze aanpak. Juist deze methodologische benadering – hoe problematisch misschien nog – maakt Vygotskij's bijdrage ook in het debat over heren en bewustzijn tot een actuele positie.

In zijn essay over de *Gestaltpsychologie* (hoofdstuk 2) laat Vygotskij zien dat juist het genoemde holistische methodologische principe een reden is waarom hij het redelijk goed kan vinden met de Gestaltpsychologie van zijn dagen. Het streven om een verklaring te construeren van menselijk handelen en ontwikkeling waarbij het dualisme tussen subject en object doorbroken is, lag zowel de Gestaltpsychologen als Vygotskij na aan het hart. Ook deze problematiek is in de sociale wetenschappen nog steeds een actueel probleem. Allerlei meer recente pogingen om bij de benadering van deze problematiek terug te grijpen op het werk van (bijv.) Heidegger hebben ongetwijfeld te maken met dit verzet tegen dualistische verklaringen. In zijn essay over de Gestaltpsychologie beargumenteert Vygotskij dat holistisch-structurele verklaringen van menselijke activiteit en ontwikkeling ook de historiciteit van de structuren zelf onder ogen moeten zien. Juist dat punt dreigt door de Gestaltpsychologen over het hoofd te worden gezien.

De invloed van de Gestaltpsychologie is ook vandaag de dag – in bepaalde cognitivistische en handelingspsychologische theorieën – nog merkbaar. Dat maakt Vygotskij's voorzichtige kritiek op de Gestaltpsychologie zoals hij die toen kende, juist ook zo interessant voor onze tijd. Wie het artikel goed leest en met name let op de uitspraken die gedaan worden over betekenisontwikkeling, zal er ook nog wel argumenten in vinden die relevant zijn voor de huidige discussie over contexten in het onderwijs (als structuren die de betekenisontwikkeling ondersteunen). Dit zelfde thema is op een indringende manier terug te vinden in het hoofdstuk over *De rol van de omgeving* (hoofdstuk 5). Het laat zien dat de psychologische betekenis van de omgeving vooral is gelegen in de manier waarop deze

door het kind wordt beleefd. We kunnen dan ook nooit op grond van oppervlakkig inschatting of zelfs objectieve analyse bepalen of iets een psychologisch relevante omgeving ('context') zal zijn. Dit nog steeds zeer behartenswaardige hoofdstuk laat zien dat de relatie van het kind met de omgeving verandert in de loop van zijn ontwikkeling. Hoewel Vygotskij niet erg specifiek is over de aard van deze ontwikkeling, blijft het voor ons huidige onderwijs een uiterst relevante notie. In feite sluit de hedendaagse discussie over de notie van de leidende activiteiten (Leont'ev/El'konin) hierbij aan.

De hoofdstukken 3 en 4 gaan meer direct over aspecten van kinderlijke ontwikkeling in relatie tot onderwijs en opvoeding. In hoofdstuk 3 (*Het probleem van de taal en het denken van het kind in de theorie van Piaget*) vinden we een tekst terug die misschien bekend is als hoofdstuk twee uit Vygotskij's monografie "Denken en spraak". Vygotskij gaat daar kritisch in op het werk van Piaget. Ook deze tekst is nog bijzonder actueel nu we juist de honderdjarige geboortedag van Piaget en Vygotskij gevierd hebben. In 1996 zijn diverse conferenties gewijd aan dit thema. Het is duidelijk dat de meningen over de verhouding tussen Vygotskij's en Piagets theorieën nog steeds verdeeld zijn. Valsiner besluit zijn editorial in het speciale Piaget-Vygotskij nummer van *Culture & Psychology* (Vol. 2, nr 3) met de opmerking: "All in all, it is my hope that the present Special issue puts to rest the artificially exaggerated contrasts between Lev Vygotsky and Jean Piaget. Despite the obvious differences in their areas of interests, they shared the same systemic, developmental ethos that takes the open-endedness of developmental processes seriously. Whether that ethos becomes phrased in terms of 'dialectical synthesis' or 'progressing equilibration' is largely a matter of personal preferences of the theoreticians in the construction of their terminology".

Valsiner benadrukt dus de verwantschap tussen beide benaderingen, maar dat is geenszins een algemeen gedeelde opvatting. In zijn slotrede op de Vygotsky-conferentie (september '96 in Genève) waarschuwt Bruner juist tegen een al te gemakkelijke fusie tussen beide theorieën, aangezien ze op verschillende

methodologische vooronderstellingen berusten. De Piagetiaanse benadering vertrekt volgens Bruner vanuit een nomothetische opvatting over ontwikkeling, de Vygotskiaanse benadering volgt meer een interpretatieve-narratieve lijn. Bruner pleit ervoor om beide benaderingen volgens hun eigen vooronderstellingen te bestuderen en te ontwikkelen en ze niet ongefundeerd te vermengen. Een soortgelijke conclusie trekt Obuchova in het Vygotskij-nummer van het Russische tijdschrift *Voprosy Psichologii* (1996, nr 5). Ik vermoed dat in de vergelijkende analyse van het werk van Vygotskij en Piaget de door Van der Veer vertaalde en becommentarieerde tekst een belangrijke bron zal blijven.

In hoofdstuk vier (*De dynamiek van de verstandelijke ontwikkeling van de leerling in relatie tot het onderwijs*) lezen we Vygotskij's analyse van de mogelijkheid tot ontwikkelingsstimulering door onderwijs. In dit kader ontwerpt hij het begrip zone van naaste ontwikkeling dat in de huidige onderwijswetenschap zo ongeveer tot kernbegrip geworden is voor grote groepen onderzoekers, ontwikkelaars, opleiders en andere practici. Vygotskij zelf blijft hier nog hangen in allerlei technische oplossingen voor het probleem. De notie is inmiddels (met behulp van begrippen als 'scaffolding', en 'participatie') veel verder ontwikkeld. Hoewel dit hoofdstuk in bepaalde opzichten wellicht wat verouderd is, is het goed om toch weer eens te overdenken wat Vygotskij's eigenlijke drijfveer achter het ont-

werp van dit begrip 'zone van naaste ontwikkeling' was. Zijn ideeën om de diagnostiek van ontwikkeling en leervorderingen te enten op indicaties over ontwikkelingsmogelijkheden (in plaats van toetsprestaties) van leerlingen zijn nog steeds actueel.

Het is een aanwinst dat Van der Veer deze teksten voor het Nederlandstalige publiek toegankelijk gemaakt heeft in een perfect vertaalde én zorgvuldige geannoteerde uitgave. Vygotskij's originele teksten zijn meestal heel toegankelijk, maar niet altijd even bloemrijk geschreven. Van der Veer is erin geslaagd om zelfs dat in de vertalingen te handhaven.

Natuurlijk zijn we zo langzamerhand toe aan een kritische evaluatie van Vygotskij's wetenschappelijke werk, maar daarvoor is het nodig om ook precies te weten wat hij zelf gezegd heeft. Een ieder die Vygotskij's benadering (in onderzoek en opleiding) serieus neemt, zou dit boek onder handbereik moeten hebben.

B. van Oers

Literatuur

- Veer, R. van der, & Valsiner, J. (1990). *Understanding Vygotsky. A Quest for Synthesis*. Oxford: Blackwell.
- Wertsch, J. (1987). *Vygotsky and the social formation of mind*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Mededelingen

Promoties

Universiteit van Amsterdam
Promovendus: Drs. G.J. Caris
Titel proefschrift: Laten praten. Onderzoek naar leidinggevende vaardigheden en kwaliteiten van gespreksvoering op consultatiebureau van Kruiswerk Amsterdam
Promotor: Prof.Dr. J.M.A. Hermanns
Datum: 25 maart 1997

Katholieke Universiteit Nijmegen
Promovendus: H. Biemans
Titel proefschrift: Fostering activation of prior knowledge and conceptual change
Promotor: Prof.Dr. P.R.J. Simons
Datum: 3 maart 1997

Katholieke Universiteit Nijmegen
Promovendus: Drs. J. Visser
Titel proefschrift: Lezen op AVI-niveau
Promotor: Prof.Dr. R.M. van den Berg
Co-promotores: Dr. C.A.J. Aarnoutse en Dr. M.J.M. Voeten
Datum: 20 juni 1997
Tijd: 13.30 uur

Universiteit Twente
Promovendus: Drs. M.G. Roes
Titel proefschrift: Nascholing op basis van lesvoorbeelden in de context van curriculumvernieuwing
Promotor: Prof.Dr. Tj. Plomp
Datum: 21 februari 1997

Universiteit Twente
Promovendus: Drs. M.W.J.A. Braam-Voeten
Titel proefschrift: Van taaltheorie naar taaltherapie: evaluatie en analyse van een congruentie- en capaciteitentherapie bij kinderen met taalstoornissen
Promotor: Prof.Dr. S. Dijkstra
Datum: 14 maart 1997

Universiteit Twente
Promovendus: Drs. B.G. Doornekamp
Titel proefschrift: Probleemoplossen bij techniek: een studie naar effectieve domeinspecifieke ontwerprichtlijnen

Promotor: Prof.Dr. W.J. Nijhof
Datum: 21 maart 1997

Universiteit Utrecht
Promovendus: Drs. B.C. de Jong
Titel proefschrift: Jan Ligthart (1859-1916). Een schoolmeester-pedagoog uit de Schilderswijk
Promotores: Prof.Dr. J.D. Imelman en Prof.Dr. B. Rang
Datum: 26 november 1996

Universiteit Utrecht
Promovendus: Drs. M.C. van der Wende
Titel proefschrift: Internationalising the curriculum in Dutch higher education: An international comparative perspective
Promotores: Prof.Dr. N. Lagerweij en Prof.Dr. Tj. Plomp

Recent gestart onderzoek

Universiteit Twente
Titel project: Toepassing van adviserende 'Intelligent agents' in virtuele studie-omgevingen
Projectleiding: Prof.Dr. J.C.M.M. Moonen en Dr. I.P.F. De Diana

Titel project: Het leren oplossen van logica-problemen
Projectleiding: Prof.Dr. S. Dijkstra

Titel project: Het ontwikkelen van ontwerpvaardigheden voor onderwijskundige instrumentatie via 'scaffolding' in een gehyperlinkte informatie-omgeving
Projectleiding: Prof.Dr. J.C.M.M. Moonen, Dr. B.A. Collis en Dr.Ir. P.W. Verhagen

Titel project: De organisatie van het opleiden en leren van zelfsturende teams
Projectleiding: Prof.Dr. J. Scheerens

Titel project: Optimaal ontwerpen van adaptieve tests en tests voor meerdimensionale vaardigheden
Projectleiding: Prof.Dr. W.J. van der Linden

Oratie

Dr. J.G.L. Thijssen, benoemd tot hoogleraar bij de vakgroep Onderwijskunde van de Universiteit Utrecht, met de leeropdracht 'Bedrijfsopleidingen en beroepsonderwijs' zal op 13 mei 1997 zijn ambt aanvaarden met het uitspreken van een rede, getiteld: *Leren om te overleven*.

Plaats: Academiegebouw van de Universiteit Utrecht, Domplein 29, Utrecht

Tijd: 16.15 uur

Benoemingen

Prof.Dr. J. Terwel is per 1 oktober 1996 benoemd tot hoogleraar Onderwijspedagogiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij is daarnaast sinds 1994 hoogleraar Onderwijskunde (in het bijzonder curriculum en instructie van exacte vakken) aan de Universiteit van Amsterdam.

Dr. S.J. van Zolingen is per 1 januari 1997 benoemd als Universitair Docente bij de vakgroep Curriculumtechnologie van de Faculteit der Toegepaste Onderwijskunde aan de Universiteit Twente.

Inhoud andere tijdschriften

Pedagogisch Tijdschrift
21e jaargang, nr. 6, 1996

Voor het Nederlands als wetenschappelijke taal, door de redactie

Pedagogisch commentaar, door R. Vandenberghe

Onderzoek naar praktijkkennis en beoordeling van docenten, door D. Beijaard en N. Verloop
Leren oplossen van wiskundige problemen in kleine groepen. Effecten van een didactische interventie, door D. Hoek, P. van den Eeden en J. Terwel

Education gets real – learning from experience, door P. Standish

Tijdschrift voor Onderwijsresearch
21e jaargang, nr. 4, 1996

Inleiding op het thema leerstijlen, door J. Vermunt en J. van der Sanden

Verschillen in leerstijlen: sekse en sekse-identiteit, door S. Severiens en G. ten Dam
Leeromgevingspercepties en leerstrategieën van eerstejaars studenten sociale wetenschappen, door R.F.A. Wierstra en E.P.M. Beerends
Leerstijlen en het opzoeken van informatie in tekst, door E.T. Stoutjesdijk en J.J. Beishuizen
Leerstijlen en zelfstandig leren in het voorportaal van het studiehuis, door A. Roosendaal en J. Vermunt
Gedecentraliseerde besluitvorming binnen MBO-instellingen: een meetmodel voor domeinen van besluitvorming, door P.L.J. Boerman en T.M. Berger

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
36e jaargang, nr. 1, 1997

Spelstimulering in het speciaal onderwijs, door P.H.M. van Eijk en A. van der Leij
Nederlandstalige Harterschalen voor het vaststellen van het zelfconcept van kinderen en adolescenten, door J.W. Veerman en P.B. Swennenhuis

De opvoeding van jonge drielingen, door S.M.J. van Hekken, J.T. Cremers-Rijsemus, B. Doornebal-Mulder en J.F. Orlebeke

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
36e jaargang, nr. 2, 1997

Uit je zelf. Via ontwikkelend onderzoek naar een leergang woordenschat en communicatieve vaardigheden voor het VSO/praktijkonderwijs, door G.M. Hoogenkamp

Onderzoek naar validiteit Heerlense Ernst Taxatie Schaal (L-HETS) in klinische praktijk, door H.J. Pelzer, W.J.P.J.M. Steerneman en E.E.J. de Bruyn

'Dyslexie. Afbakening en behandeling': een reactie vanuit de praktijk, door W.A. Wassenaar

Dyslexie: van rapport naar praktijk. (Reactie op Wassenaar), door A.J.F.M. Ruijssenaars

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
36e jaargang, nr. 3, 1997

Zorgen voor morgen ... Langetermijneffecten bij kinderen met een hersentumor, door B.W. Duijzer-van Dijk
Vroegtijdige interventie van leesproblemen

met nadruk op metacognitie en leesmotivatie,
door L. Verhoeven en H. van de Ven
Stabilisatie deelname aan LOM en MLK onaf-
hankelijk van WSNS-beleid, door Y.J. Pijl

Ontvangen boeken

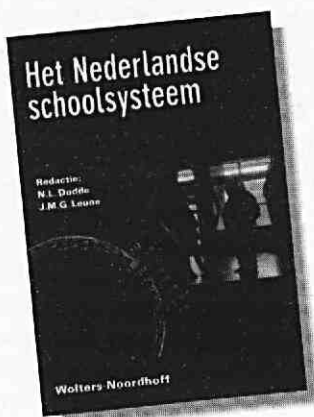
Buijnsters, P.J., & Buijnsters-Smets, L., *Bibliografie van Nederlandse school- en kinderboeken 1700-1800*. Uitgeverij Waanders, Zwolle, 1997, f 125,-.

Dam, G.T.M. ten, Hout, J.F.M.J. van, Terlouw, C., & Willems, J. *Onderwijskunde hoger onderwijs. Handboek voor docenten*. Uitgeverij Van Gorcum, Assen, 1996, f 69,50.

Lange, G. de, *Leren wandelen aan Vaders hand. Christelijke opvoeding: theorie en praktijk*. Uitgeverij Buijten & Schipperheijn, Amsterdam, 1997, f 32,50.

Pijnenburg, H.M., Rijswijk, C.M. van, Ruijsenaars, A.J.J.M., & Veerman, J.W. (red.), *Pedologisch Jaarboek 1996*. Uitgeverij Eburon, Delft, 1996, f 39,50.

Standaardwerken over onderwijs

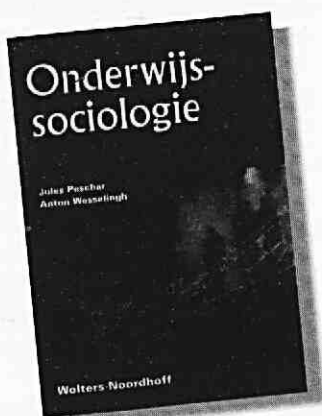

Het Nederlandse schoolstelsel

N.L. Dodde, J.M.G. Leune

De uitgave *Het Nederlandse schoolstelsel* is een bewerking en dé opvolger van *Onderwijs, bestel en beleid* en *Schets van het Nederlands schoolwezen*. Deze actuele uitgave geeft een glashelder overzicht van het Nederlandse schoolstelsel en onderwijsbeleid van dit moment.

Een handzaam naslagwerk met belangrijke vakliteratuur, gebaseerd op wetenschappelijk relevante informatie.
ISBN 90 01 24500 5 ing 300 p f52,50

Onderwijs-sociologie

J.L. Peschar, A.A. Wesselingh

Een boeiende introductie in de onderwijs-sociologie. Aan de orde komen belangrijke vraagstukken over onderwijs, opvoeding en maatschappij. Een opmerkelijke uitgave met verrassende inzichten. Inclusief de nieuwste theorieën en recente resultaten uit onderzoek.

ISBN 90 01 70691 6
ing 2e dr 294 p f62,00

Ook verkrijgbaar via de boekhandel

Wolters-Noordhoff
Postbus 58
9700 MB Groningen
Telefoon (050) 522 65 22

**Wolters
Noordhoff**

444/6448e-96

AB-10p: 15 OCT 6441 AB-1C

Het belang van Nederlandstalige wetenschappelijke tijdschriften

Met de onderstaande verklaring sluiten wij ons als redactie van Pedagogische Studiën aan bij een initiatief dat enige tijd geleden door de redactie van Pedagogisch Tijdschrift is genomen. Wij leggen daarbij overigens, zoals zal blijken, een aantal andere accenten.

Pedagogische wetenschappen en onderwijskunde zijn de laatste jaren geïnternationaliseerd. Het aantal buitenlandse publicaties, met name in het Engels, is sterk toegenomen. Onze participatie in internationale congressen en de contacten met buitenlandse collega's zijn duidelijk verbeterd. Kortom, de Nederlandse en Vlaamse pedagogiek en onderwijskunde zijn internationaal goed zichtbaar geworden. Een belangrijke stimulans hierin is uitgegaan van de onderzoekscholen, die buitenlandse publicaties als toelatingseis hanteren.

Deze positieve ontwikkeling heeft echter ook een schaduwzijde: de Nederlandstalige tijdschriften worden langzamerhand steeds meer weggedrukt als medium van wetenschappelijke communicatie. Het onvoorziene neven-effect van de toelatingseis van de Nederlandse onderzoekscholen en van vergelijkbare Vlaamse beoordelingsprocedures is, dat steeds minder in onze eigen taal wordt geschreven. De Nederlandstalige pedagogische en onderwijskundige tijdschriften hebben tot nu toe getracht een rol te vervullen als intermediair tussen wetenschappelijke vakgenoten en als intermediair tussen wetenschap en praktijk. De merkwaardige situatie ontstaat nu, dat het voor veel wetenschappelijke vakgenoten minder interessant wordt om in deze tijdschriften te publiceren, terwijl het duidelijk is dat de kwaliteit van deze tijdschriften minstens even goed is als die van menig wel erkend buitenlands periodiek. Onze verantwoordelijkheid naar de betrokken maatschappelijke velden mag niet op deze manier verwaarloosd worden. Het lijkt wel alsof we over onze eigen problemen nog slechts in buitenlandse tijdschriften met elkaar kunnen com municeren.

Er treden oneigenlijke verschuivingen op in

de wetenschappelijke belangstelling, enkel doordat bepaalde onderwerpen, hoewel ze dringend om onderzoek vragen, gemeden worden omdat ze minder makkelijk in buitenlandse tijdschriften worden opgenomen. Naast de hier reeds aangeduide functie van Nederlandstalige tijdschriften als 'intermediair' tussen wetenschap en praktijk hebben zij dus ook een belangrijke rol bij het rapporteren over dit type onderzoeksonderwerpen.

Wij pleiten daarom voor een herwaardering van de Nederlandstalige tijdschriften als wetenschappelijk forum. Niet door de internationalisering terug te draaien, maar door van elke pedagoog en onderwijskundige óók degelijke bijdragen in onze eigen taal te blijven verwachten. De onderzoekscholen moeten hun toelatingcriteria op dit punt bijstellen door, naast artikelen in de moderne vreemde talen, publicaties van hoog niveau in het Nederlands te eisen. Alleen zo kan het Nederlandstalig wetenschappelijk forum zijn functie naar behoren blijven vervullen.

De redactie